

NAŞİRİN POETİK OBRAZI

(Əvvəlki ötn saylarımızda)

“Azərbaycan” nəşriyyatı ötn əsrin səksəninci illərindən üzü bəri bizim respublikanın əsas fikir mərkəzlərindən biri olub. Azərbaycanın görkəmli elm və sənət adamları burada dərc olunan qəzet və jurnalların ətrafında toplanıb. Həmişə fikir mübadilələri üçün uğışılıblar. Azad fikirləşmənin, alimlərin yazıları ilə işıqlığa çıxan ideyalar qəzet və jurnal səhifələrində özünə yer alıb və buradan pərvazlanıb Azərbaycan dünyasına. Elə bu səbəbdən də burada azad fikirlilik, demokratik mühit illər boyu hakim olub, hətta azadlıq mübarizəsi başlayanda, meydan hərəkatı Azərbaycanı öz ağışına alanda proqram xarakterli yazılar, vərəqlər, sənədlər məhs Azərbaycan nəşriyyatının mətbəəsində dərc olunub. Doğrudur, azad ictimai fikir bəzən burada da müqavimətlə qarşılır. Xüsusilə erməni tərribatı ayrı-ayrı vaxtlarda öz üzünü göstərib. Azərbaycan jurnalında Süleyman Əliyarlının və Bəxtiyar Vahabzadənin imzası ilə dərc olunan yazı xanım Manuçaryanın fəallığı sayəsində edama məruz qalıb. Jurnalın dərcindən sonra həmin məqalə cırılıb, ləğv edilib. Bir sözlə Azərbaycanın öz azadlığı üzərində mübarizə tarixi müəyyən mənada Azərbaycan nəşriyyatı ilə çox bağlıdır. Qürbətdən qayıdan Şəddad Cəfərovun burada işlədiyi dövrün özündə keşməkeşli, ziddiyyətli və mürəkkəb idi. Həmin dövrün hadisələrindən birini təsvir edən “Qiyət” poeması haqqında danışarkən Cəmil Əlibəyov o dövrü kifayət qədər səmimiyyətlə yada salır: “Mən deyə bilmərəm - şair qəhrəmanın başına gətirilən müsibətlərdən təsirlənib, yoxsa bu haqsızlıq macarasını gerçəkləşdirmək üçün haqqında eşitdiyi bu hadisəni seçib.” Görkəmli yazıçı doğru deyib, yəqin ki, müəllif həmin hadisəni çox sonralar eşidib, qavramağa çalışıb. Və Şəddad Cəfərovun taleyində müəyyən əhəmiyyəti olduğu üçün yazıya gətirib.

Maraqlıdır, görəsən insanları həqiqətə gətirmək üçün ədəbiyyatın mücadiləsindən üstün hansı vasitə var? Doğrudur. İstintaqlar, mühakimələr islahat xidmət edir. Ancaq çox vaxt uzun müddətli cəzalardan sonra adamların yenə də qaranlıq əməllərinin davam etməsi haqqında az bilmirik.

Ədəbi söz, ədəbi fikir həyatın bir parçası kimi insanların yaddaşına hopur, onları olub, keçənləri unutmamağa çağırır. Cəmil Əlibəyov artıq qeyd etdiyimiz kimi Şəddadı həm mütəxəssis, həm alim, həm də ictimai xadim kimi yaxşı tanıdığından olub keçənləri demək olar ki, tam həqiqətə uyğun şəkildə yada salır. Onun Şəddad Cəfərova münasibəti birmənalıdır. Çünki Şəddad gənc mütəxəssis kimi poliqrəfiya sahəsində fəaliyyətə başlayanda Cəmil müəllim artıq tanınan jurnalist idi. Sonralar o, yazıçı kimi də tanındı. Ölkənin nüfuzlu qəzetlərinə rəhbərlik edən sonralar rəhbərlik edəndə də onların görüşləri, ünsiyyətləri olmuş, ən çətin məqamlarda işdə yaranan problemlərin həlli naminə mübahisələr, nəhayət bir-birinə dayaq durmaq, o dövrdə deyildiyi kimi ümumi mənafe naminə eyni nöqtədə birləşmələr də olmuşdu. Əlbəttə, bunlar sovet dövrünün tarixi ilə bağlıydı. Amma, zaman ötdü, sürətlə dəyişən hadisələr hər kəsi sınağa çəkdi. Şəddad müəllim də bir çox dənənki dostlardan təəssüflə ayrılmalı oldu. Amma, sadə insanlar onun qayğıkeşliyini, xeyirxahlığını unutmayanlar yenə də ona dayaq idi. Onun qədrini bilir, onu tək qoymurdular. Amma, hər halda o, kədərli müzakirə günü baş verən soyuq mübahisələr də yaddan çıxmıdı. Bir şair bunu ədəbi salnaməyə gətirdi və bir yazıçı da - Cəmil müəllimin timsalında həmin ədəbi əsərin təsvir elədiyi hadisənin psixoloji köklərini xatirə düşüncələrlə gələcəyin oxucularına yadigar qoydu. İndi Cəmil müəllimin həmin qeydlərindən aldığımız təsüratı məhz həmin xatirələr əsasında oxucularla bölüşürük: “Mən isə bu hadisəni zalda oturub müşahidə edənlərdən biri olmuşam. Biz qəzetçilərlə peşə qardaşımız poliqrəfçılar arasında daim vahidin bölünməz vəhdəti, duyğuları olub. Hətta qəzetçilər barədə belə bir qanadlı söz də dildən-dilə gəzərdi: əgər qətran iyi burnuna dəyməyibse, o haranın qəzetçisi ola bilər?! Həqiqətən də qətranla işləyənlər, poliqrəfiya işçiləri həm qəzetin ilk oxucusu, həm də xeyir-dua verib nəşrin həyat yolunun qarısını açanlardır. Şəddad müəllimə olan qəzetçi sevgisi, hörmət-izzəti həm onun yüksək peşəkarlığı, fəhləlikdən baş direktor vəzifəsinə yüksəlməsi, həm də əsl insan ləyaqəti ilə səciyyələnilir.” Göründüyü kimi

Cəmil müəllim çox səmimiyyətlə yazdığı bu qeydlərin içərisində Şəddad müəllimin obrazını xarakterizə edən “sevgi”, “hörmət-izzət”, “xeyirxahlıq”, “səmimiyyət”, “qayğıkeşlik”, “ağır zəhmət”... kimi ifadələr işlədir. Bu epitetlərin hamısında biz sanki Şəddad müəllimin bu gün bizə doğma olan obrazını görürük. Bir insan kimi onun təbiəti məhz həmin epitetlərlə təyinlənir.

“Qiyət” poemasını əsas vəziyyəti bir insan taleyinin dövrün, zamanın fonunda təqdim olunmasıdır. Onun həyat və fəaliyyəti bu gün də davam edir.

Müəllif əsərin “Epiloq” adlanan hissəsində bir növ əsərin bitdiyi yerə qədərki - yəni həmin zamanla bağlı məqamlara işıq salır. Göstərir ki, hadisələr ötüb keçsə də bəzi kiçik ixtiyar sahibləri heç də ondan diqqətlərini yayındırmırlar. Yeri düşdükcə haqqında xoşagəlməz şeylər, böhtanlar da uydurmaqdan çəkinmirlər. Beləliklə bir insan təbiətinin bütövlüyü öz gücünə qorunursa demək o, yenə də mübarizədədir:

Son vaxtlar üzərində təzyiqlər çoxalsa da,

İşindən soyumamaq qərarına gəldi o.

Arxasınca atılan daşlara göz yumsa da,

Hardan atıldığını, ancaq yaxşı bildi o.

Əlbəttə, hər kəs yaxşı bilir ki, hansı daş haradan atılır. Yaxşı ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev onun kimliyini unutmamışdı. Məqamı düşəndə onun müsbət obrazını təqdir etmişdir. Elə bu səbəbdən də onun üzərinə yönəlmiş təzyiqlər ardıcıl olmamışdı. Bu hadisələrin haradan, necə qaynaqlandığını isə əsərin qəhrəmanı, əlbəttə, bilmiş, ancaq heç üstünü də vurmamışdı.

O, son hadisələrdən qaliblək çıxsas belə,

Ona qarşı qərəzin məğzini duya bildi.

Bu hadisələr heç də Şəddad müəllimi sındırmadı, yenə onu tanıyan insanlar gördülər ki, bütün münasibətlərə o, çox təmkinlə yanaşır, müdrikliklə dözdü. Doğrudur, o, vəzifədən, kürsüdən getsə də mütəxəssis kimi ölkənin poliqrəfiya sənayesində böyük işlər görə bilərdi. Demək olar ki, kənar qalmadı. Böyük poliqrəfiya müəssisələri çox istəyirdi ki, məhz onunla işləsənlər.

Doğrudur onun az müddətə də olsa belə qəzet, jurnal nəşri onun aqlığını çəkdi. Bu motiv də əsərin epiloqunda yer alıb:

O, bir stol itirdi, - kitab-qəzet nəşrisə,

Onun itirdiyindən onsuz çox şey itirdi.

Bütün bunlarla belə Şəddad müəllim baş verənlərin heç birinə heyfəzlənmədi, ruhdan düşmədi, geriye çəkilmədi. O, yaxşı başa düşürdü ki, həyat davam edir. Həyatın nə qədər gəlhagəli varsa, bir o qədər də gethagedi var.

Biz görmüşük ki, elə vəzifə, mənəb kölələri var ki, vəzifə kürsüsündən ayrılan kimi həyatla vidalaşılıblar, çünki həyatlarının mənasını mənəb də görüblər, vəzifədə görüblər. Belələri mənəbdən ayrılan kimi dəyərlərini itirirlər. Çünki, insanlardan uzaq düşüblər, insanlarla ünsiyyətdən həyatı təminat ala bilmirlər. Şəddad Cəfərov isə olub keçənlərə həyatın bir güzəşti kimi baxdı. Çünki qarışıq dövrlərdə ədalət, həqiqət heç də axıradək araşdırılmır. Amma zaman ötəndən sonra kimin kim olduğu tez bilinir. Yaxşı, pis öz yerini alır. Bir növ sular durulmuş olur. Şəddad müəllimin həyat hadisələrinə belə təmkinli münasibəti əsərin son misralarında da həqiqət olaraq qavranılır.

İtirdiyi stola qəti heyifəzlənmədi,

O, stol azarkeşi olmamışdı heç vədə.

Çətində amalından bir anlıq da dönmədi,

Öz alim vüqarını qorudu dar gündə də.

Şəddad müəllim zamanın arxasınca getmir, o zamanı demək olar ki, qabaqlaya bilir. Buna görə də onun yenilikçi, səmərəli təklifləri işlədiyi müəssisələrə böyük qazanc, fayda gətirir. Bir nəşir kimi müəlliflərlə bir-iki görüşdən sonra sözün həqiqi mənasında səmimi dostluğun bünövrəsi qoyulur. O, yeni dövrdə, azad bazar iqtisadiyyatı zamanında inzibatçılıqla yox demokratik prinsiplərlə işləməyə üstünlük verir. İndi o, istehsalatın içindədir. Poliqrəfiyamızın aparıcı müəssisələrindən birinə rəhbərlik edir. Bu da müəllifin son notları:

...Yenə təzə kabinet... yenə də iş başında,

Dünənkindən də artıq iş başından aşırı.

Millət başçılarında zərbələr alanda da,

O, ruhdan düşməyirdi...çalışır... çalışırdı!

Elşad Səfərlinin “Qiyət” poemasının yazılma tarixi əsərin sonunda belə qeyd olunub: 24.12.1995-10.01.1996. bu tarix göstərir ki, əsərin yazılması çox

qısa bir dövrdə başa gəlib, demək müəllif yaradacağı obrazı yaxşı öyrənib. Onun mənsub olduğu nəslə, keçdiyi yolu, ağır - iztirablı həyatını kifayət qədər sükəcdən keçirib. Ona görə də əsər ilhamla yazılıb. Çox qısa müddətə başa gəlib. Bu əsərin yazılma tarixindən az qala iyirmi beş il vaxt ötür. Görkəmli filosof Uill Dürant Kantın düşüncələrinə əsaslanaraq yazırdı:

Ümumiyyətlə, dünya işlərinin təfəkkür və düşüncə ilə nizama salınması, əslində, bir hərəkatdır. Filosof Uill Dürantın özünün dediyi kimi: “Bu müəyyən mənada ümümləşdirici bir qənaətdir və elmi nəticədir.” Bizim düşüncəmizin özü də öyrəndiyimiz həyatın müəyyən qanunlarına tabe olur. Bütün bunlar həm də hadisələrin qanunlarıdır. Əslində, Şəddad Cəfərovun əməli fəaliyyəti də bu ümumi fəlsəfi qanuna tabe olur. Bütün həyatı boyu dəyişdirilməsi mümkün olmayan hadisələri düzgün qavramağa, bundan düzgün nəticə çıxarmağa çalışıb. Elə bu səbəbdən də ən gərgin hadisələrin arasından sağ-salam keçə bilir. Dəyişdirilməsi mümkün olmayan hadisə və proseslərin qarşısına çıxmaq işə düşmüş mexanizmin çarxları arasına düşmək deməkdi. Bütün bunları o yaxşı bilirdi. Uill Dürant Kantın bir sözünü də yada salır: “Qavrayış olmadan anlayış kordur.” Demək, nə qədər hadisə və proseslər haqqında məlumatlı olsan da gərəklərindən dərindən qavraya bilsən. Qavrayışla insana aydın olur ki, hansı hadisəni dayandırmaq olar, hansını yox. Zaman keçdikcə o proseslərin necə cərəyan etdiyini, hadisələrin gedişi zəminində özünü qoruya bilməyin, əslində, gələcəkdəki mübarizələrə vaxt saxlamaq üçün imkan yaradır. Həyatın məntiqi ilə barışmaq, sanki təbiətin fəsilərlə yenilənməsini anlamaq deməkdir. Şəddad müəllim yaxşı bilirdi ki, soyuq qışdan sonra bahar gəlib, yəni ola bilməz ki, həyatın ən acı günləri belə insanın qəlbindəki, cəmiyyətin gələcəyinə olan nikbin duyğuları tamam öldürsün. Düşünmək olar ki, Şəddad müəllimi də həyatın çətin axarından keçirən elə onun bu cür inamı olub. Çünki o, həyatın gələcəyinə nikbin baxıb. Filosof Uill Dürant bu gün düşüncəmizə işıq salan fikirlərini belə tamamlayır:

(Uill Dürant “Fəlsəfi hekayətlər”. Zəkioglu nəşriyyatı, Bakı-2006, səh.260). Görkəmli filosofun düşüncələri bizim yazı məq-sədimizə tam uyğundur, cəmiyyət başlı adamların təfəkkürü zəngin və çevik şəxsiyyətlərin əməli ilə irəliləyir doğru gedir, tərəqqiyə yüksəlir. Filosof nə qədər doğru deyib: “elm mütləqdir, həqiqət əbədidir”. Bizim Şəddad Cəfərovun da həyat yolu, əslində, bu düstura tam cavab verir. Bu düsturun əməli açımı elə onun ömür kitabıdır. Əsərin yazıldığı vaxt yenə də yada düşür: iyirmi beş il bundan əvvəl.

İyirmi beş il az vaxt deyil. Bu müddət ərzində Şəddad müəllim çoxlu kitablar yazıb, bədii və elmi yaradıcılığını davam etdirib. Respublika veteranlar şurasının, ağısaqqallar şurasının mütəbər rəhbərliyində təmsil olunur, adı hörmətlə çəkilir. Demək, ruhdan düşməyən, iti zəkasına, tükənməyən enerjisinə güvənən nəşirin əməli fəaliyyəti Azərbaycanın görkəmli mədəniyyət xadimləri bu gün də diqqət mərkəzindədir. Təzəlikcə “Altıncı beynəlxalq kitab sərgisi” doğma Bakımızda sözün həqiqi mənasında bayram əhval-ruhiyyəsində keçirildi. Şəddad müəllimin yüksək poliqrəfik səviyyədə nəşr elədiyi kitabların sərgidə rəhbərlə qarşılınması, onun mədəniyyət naziri ilə köşklərdə təqdim olunan kitablara rəy verməsi göstərir ki, onun nəşir obrazı ustad poliqrəfçı obrazı yenə də diqqət mərkəzindədir.